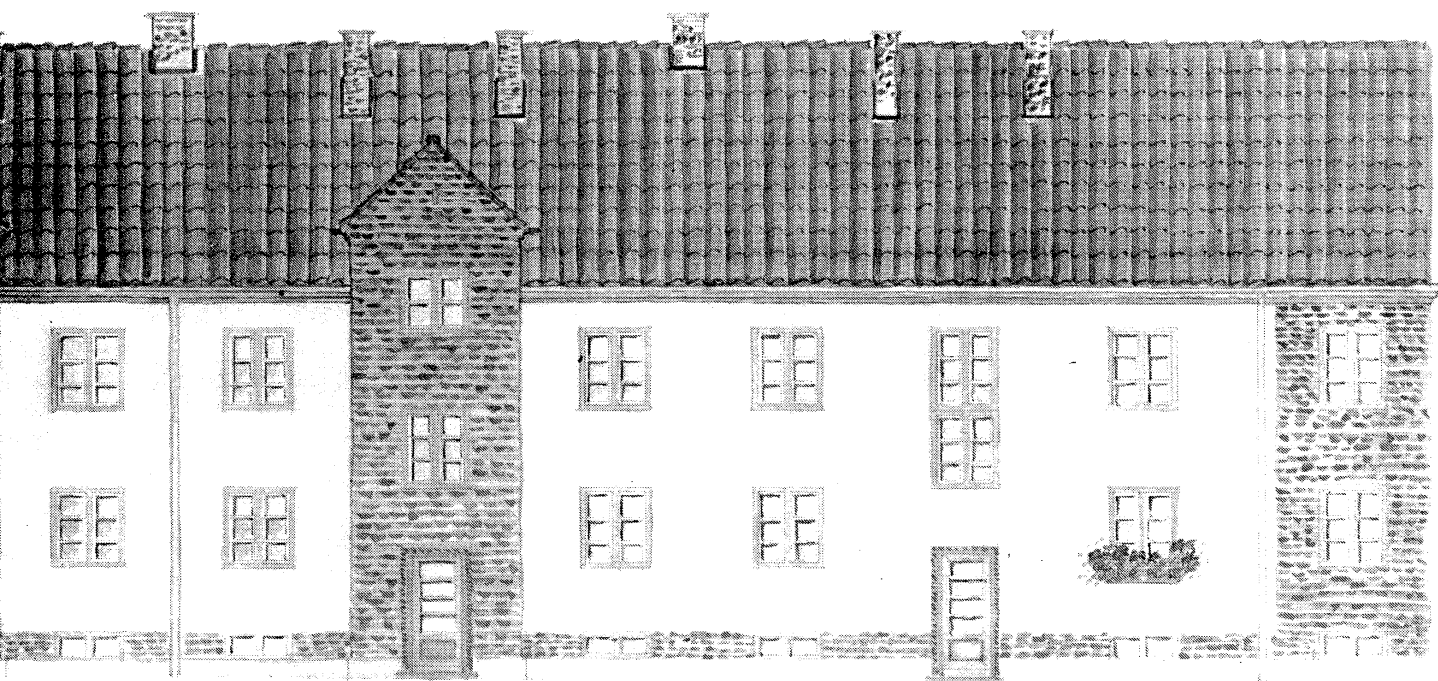

Miljön i Västra Sorgenfri

Områdets stadsbild har i hög grad präglats av de särskilda förutsättningar som rått för dess tillkomst. Bostadssociala ansträngningar i förening med omsorgsfull utformning av stadsplan och hus har givit en miljö som sedan vårdats av de människor som bott och verkat i området.

A detailed black and white map of the S:t Pauli mellersta kyrkogård area in Stockholm. The map shows a complex street layout with numerous streets labeled, including S:t Knuts torg, Amiralsgatan, Falsterbogatan, Ronnebygatan, Skansösgatan, Listergatan, Solvesborgsgatan, and Nobelvägen. Key landmarks like Sorgenfri skolan and Sorgenfri platsen are marked. The map also shows the surrounding urban environment with other streets like S:t Pauli kyrkogård and S:t Knuts kyrka. A north arrow is located in the bottom left corner.

Västra Sorgenfri

Området ligger i sydöstra delen av innerstaden. S:t Pauli kyrkogård bildar en rygg åt området mot norr. Två stora och viktiga gator - Nobelvägen och Amiralsgatan är andra gränser. Området präglas av de tidigare planerna på ett egnahemsområde upplåtet med tomträtt. Den låga exploateringen, omsorgsfullt och väl sammanhållna gårds och gatumiljöer samt husens tidstypiska uttryck ger stadsdelen dess speciella karaktär.

Man kan urskilja tre delar i området.

2-vånings egnahemsområde.

Området består av 2-vånings bostadshus i puts och tegel. Husens gavlar och fasader binds ihop av grönska och staket vilka bildar väl sammanhållna gårds- och gaturum. Husen har sina entréer i norr och trädgårdarna mellan husen är omsorgsfullt planerade med sittgrupper och bersåer i grönskan.

De två kvarteren Planeten och Rodret utmed Amiralsgatan bildar med sina radstående tre-vånings hus en övergång mellan egnahemsområdet och Karlskronaplans slutna bebyggelse. Husens trädgårdar har stora likheter med egnahemsområdets lummiga trädgårdar.

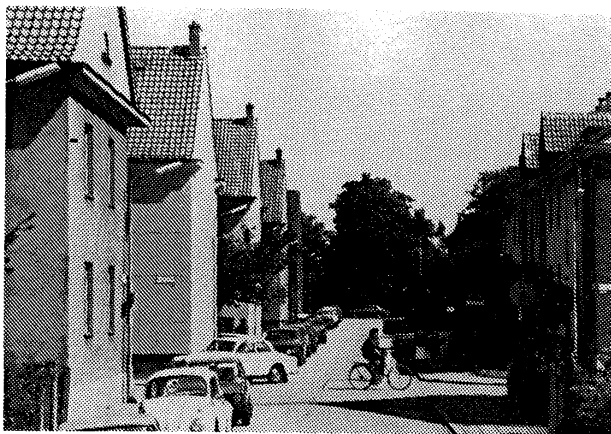
Området kring Karlskronaplan.

Bebyggelsen kring Karlskronaplan består av 4-vånings bostadshus i puts och tegel med slutna gårdar. Karlskronaplan med sin torgbildning utgör kärnan i denna del som uppvisar en större stadsmässighet än de andra delarna.

Kvarteren utmed S:t Knuts torg och S:t Knuts väg består av liknande bebyggelse som området vid Karlskronaplan.

4-våningshusen utmed Nobelvägen.

Husen är ett tydligt exempel på 30-talets funktionalistiska arkitektur och bostadsideal. I likhet med radhusområdet finns även här omsorgsfullt planerade och väldefinierade trädgårdar som binds samman med grindar och staket. Husen är i puts och tegel och vänder sina gavlar mot den starkt trafikerade Nobelvägen. I gavlarna utmed Nobelvägen finns även lokaler för mindre affärsverksamheter i bottenvåningarna.

Mäster Palmsgatan med kyrkogården i norr

*Kvarteret Björken från korsningen
Bokhållaregatan/Mäster Palmsgatan*

Karlskronaplan

Kvarteret Poppeln från Nobelvägen

LITTERATUR

Stadsfullmäktigeprotokoll	1909	bihang	nr	75
-"-	1910	"	"	24
-"-	1911	"	"	13
-"-	1912	"	"	3
-"-	1918	"	"	153
-"-	1929	"	"	1136
-"-	1930	"	"	115,360
-"-	1933	"	"	371

Stadsplaner från Stadsbyggnadskontoret i Malmö.

Bülow-Hübe, Erik: Malmö stadsplan.
Tidskriftsartikel, Sthlm 1935

Ljungberg, Leif: Gatunamnen i Malmö

Malmö fornminnesförenings årsskrift årgångar 1953-57.

Stawenow-Hidemark, E: Småbruksrörelsen - Idé och verklighet
Fataburen 1967

Städer och stadssam- Den Svenska Egnahemsrörelsens hand-
hällen bok, utgiven av Nationalföreningen
mot emigration 1915.

Åström, Kell m fl: Bygga skånska städer.

Tre delområden växer fram

Idéerna till ett egnahemsområde föddes 1908 då Malmö Nya Egnahemsförening och Malmöhus läns Egnahemsförening ansökte om tomträtt till ett billigt pris för uppförande av tvåvånings bostadshus till föreningarnas medlemmar. Bakgrunden till föreningarnas ansökningar var de stigan- de hyreskostnaderna och behovet av bil- liga och sunda bostäder för att råda bot på trångboddheten. Egnahemsrörelsen vid den här tiden präglades starkt av natio- nalistiska strömningar och såg de dåliga bostadsförhållandena som grogrund för emigration och socialism.

Föreningarna ville skapa bostäder fram- förallt åt arbetare och lägre tjänstemän till ett rimligt pris. Det trycktes även starkt på de hygieniska förhållandena, bostäderna skulle utrustas med toalett och badrum, vilket var mycket ovanligt vid den här tiden.

Kommunen ställde sig positiv till att området uppläts med tomträtt och priori- terade byggandet av arbetarbostäder eftersom ett fabriksområde fanns i områ- det. Stadsingenjören, major A Nilsson, upprättade ett förslag till stadsplan med mjukt böjda gator som för tankarna till den medeltida oregelbundna staden.

Det första huset byggdes 1916. Verksam- heten låg sen nere i 10 år bl a som en följd av svårigheter för föreningarna att erhålla lån. Byggnadsverksamheten fortsatte igen på 30-talet då området helt byggdes ut efter en ny stadsplan. Den hade upprättats av den nye stadsin- genjören, arkitekten Erik Bülow-Hübe och gav området en fastare form med ra- kare gator.

Idén att bygga ett egnahemsområde fick leva vidare och präglar än idag området. Det värnades om den skånska traditionen vid utformningen av husen i egnahemsom- rådet. Fritz Österlind, en av arkitek- terna bakom husen, var också aktiv inom Skånska föreningen för byggnadskonst.

Den rektangulära formen, markerad soc- kel, ljusa putsade väggar eller rött murtegel och den släta väggytan känne- tecknar några tolkningar av den skånska traditionen. Impulser till arkitekturen och boendeformen kom även från andra sidan sundet, där nya boendeformer utvecklats en längre tid.

Bokhållaregatan

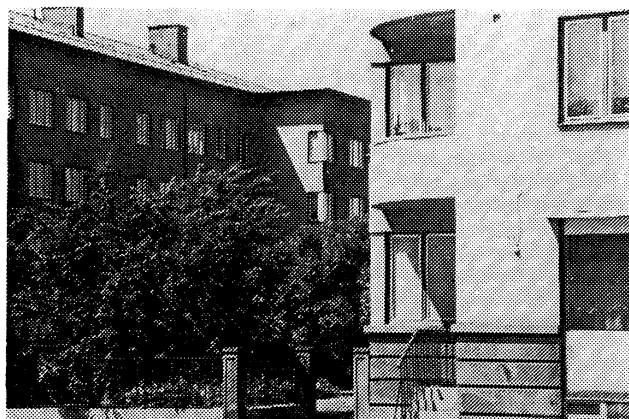
Kvarteret Tallen vid Mäster Eriksplan

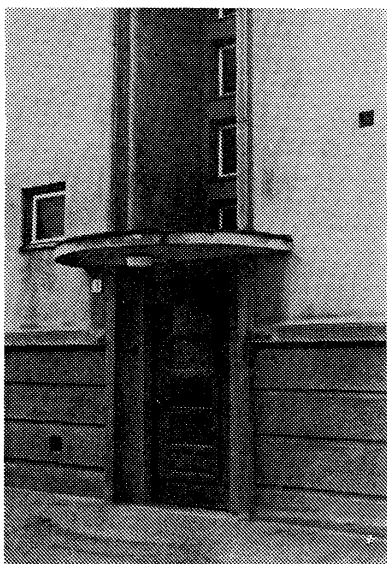
Kvarteret Akacian vid Spånehusvägen

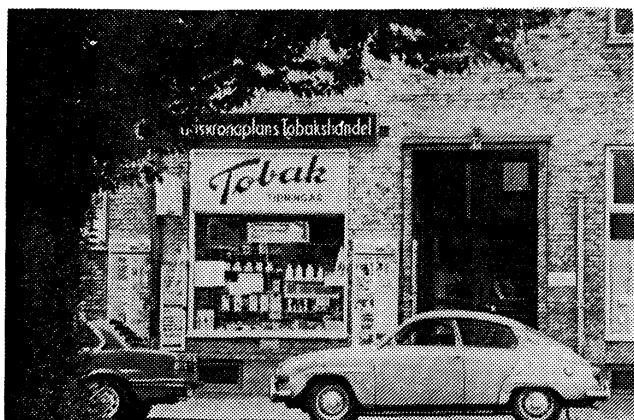
Mäster Palmegatan

Kvarteret Poppel från Nobelvägen

*Kvarteret Poppel, Gårdsentré,
Eslövegatan*

Karlshagensplan

Erik Bülow-Hübes stadsplan från 1927 över området kring Karlshagensplan och bebyggelsen utmed Nobelvägen var ett resultat av stadens snabba växt samt nya krav och stadsplaneideal. Bostadshusen utmed Nobelvägen var först planerade som tvåvånings radhus av samma typ som i tomträttsområdet. Där nuvarande idrottsplatsen ligger planerades först liknande 2-våningshus med gavlar mot kyrkogården. Tanken var att ge området en enhetlig bebyggelse och en fortsättning på egna-hemsområdet. Beslutet om anläggandet av en ny idrottsplats utmed Sorgenfrivägen innebar emellertid att helhetstanken föll. I stället planerades husen till 4 våningar för ett bättre utnyttjande av tomtmarken.

Husen ritades av olika arkitekter och tidens anda fick präglade husens uttryck. Renhet och enkelhet karakteriserar fasaderna.

De släta putsade fasadytorna har en ljus färgskala och sparsam utsmyckning. Taken är flacka och täckta med tegel. Fönstren ligger i liv med fasaden och saknar spröjsar och omfattningar. Husen har välavvägda detaljer såsom avrundad utformning av balkonger och entrépartier.

Husen är i behov av omputsning. En inklädnad av fasaderna i ett främmande material skulle förstöra husens tidstypiska uttryck.

Bebyggelsen kring Karlshagensplan planerades i samband med att Amiralsgatan lades ut och blev huvudförbindelsen mellan Gamla staden och Rosengård, Sofielund samt Husie socken.

Bülow Hübe sa i sin stadsplan över området: "De hyreshus som kommer att uppföras i Malmö i framtiden kommer att bestå av 4-våningshus med sammanhängande gårdar". Bülow Hübes intentioner förverkligades i hög grad i området som karaktiseras av de slutna kvarteren med sina gator.

Området idag

Stadsdelen har vuxit fram under en lång tidsrymd och är idag i sin helhet välbevarad. Området är ett bra exempel på en del av Malmös byggnadshistoria. Husen uppvisar ett tidstypiskt byggnadssätt och berättar för oss om de boendes omsorgsfulla behandling av sin miljö.

Området befinner sig idag vid ett generationsskifte. En ny generation flyttar in och ställer nya krav på bostadens utformning. Lägenheterna är ofta små och motsvarar inte alltid till exempel en barnfamiljs krav på utrymme.

De senaste åren har även energibesparande åtgärder genomförts, till exempel tilläggsisolering av några av husen, vilket satt sina spår på fasaderna. Sådana yttre förändringar av husen är svåra att genomföra utan att förändra husens proportioner och utan att ta bort tidstypiska detaljer och utsmyckningar. När husens proportioner och detaljer försvinner leder det i längden till en karaktärlös arkitektur, där husen inte längre berättar något om sin tillkomst och historia.

Nu finns det genom en ändring i byggnadslagstiftningen en möjlighet att ge skydd åt sådana miljöer som är allmänt uppskattade. Skyddet innebär i korthet att byggnadsnämnden kan ställa större krav på utformning av förändringar av miljön. Det gäller endast sådana områden som kommunen på förhand pekat ut som områden med värdefull miljö.

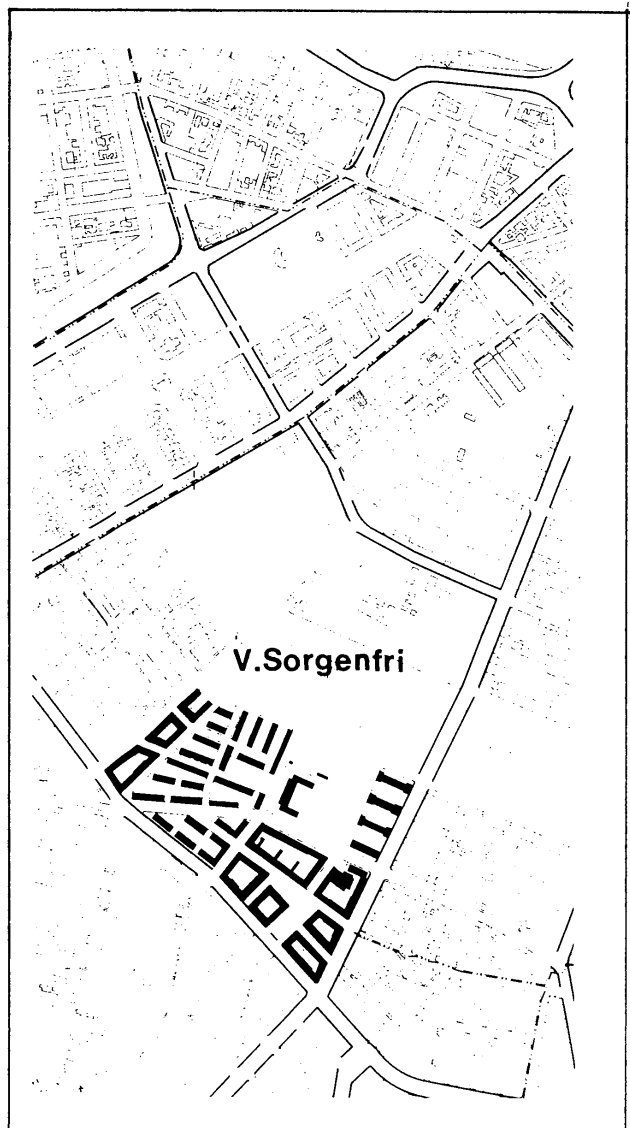
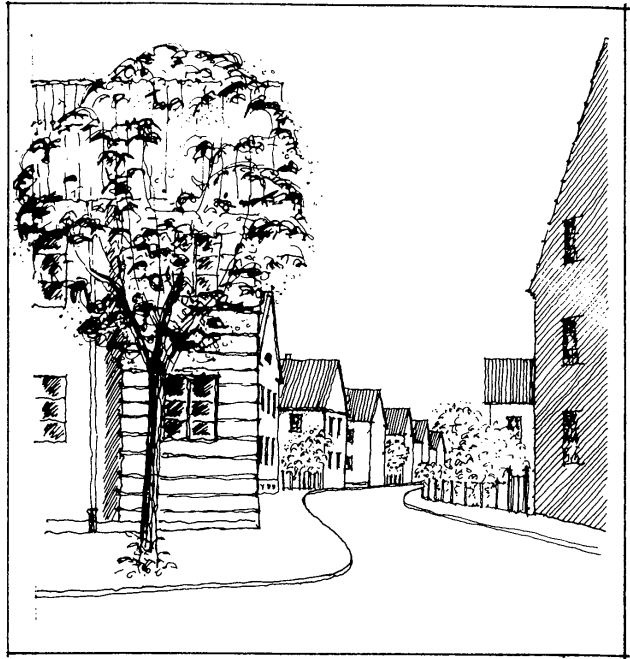
V Sorgenfri är ett av dessa områden.

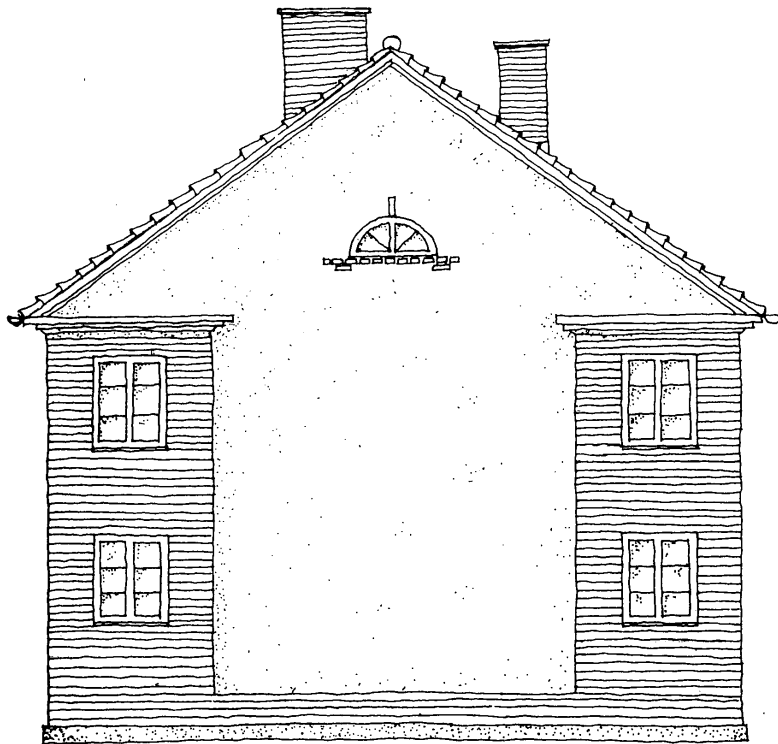
Lagändringen uttrycks i byggnadsstadgans 38 §

"En byggnads yttre skall ges sådan utformning och färg som stads eller landskapsbilden fördrar och som är lämplig både för byggnaden som sådan och för en god helhetsverkan.

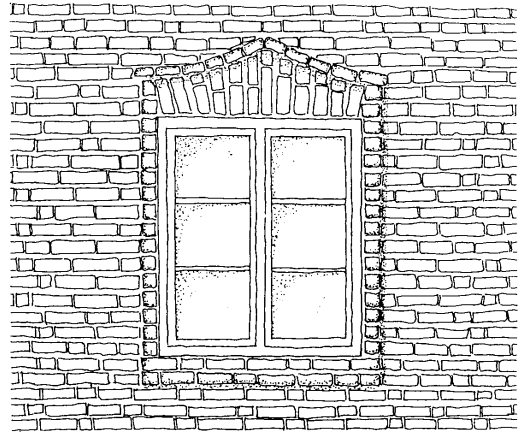
INOM ETT BEBYGGELSEOMRÅDE SOM UTGÖR EN VÄRDEFULL MILJÖ SKALL DESSUTOM SÄRSKILD HÄNSYN TAS TILL OMRÅDETS EGENART."

På följande sidor följer en beskrivning av de huvuddrag och detaljer hos bebyggelsen som är karaktäristiska för området och hur man kan bevara miljön vid ombyggnader.

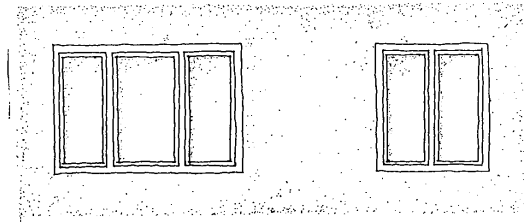

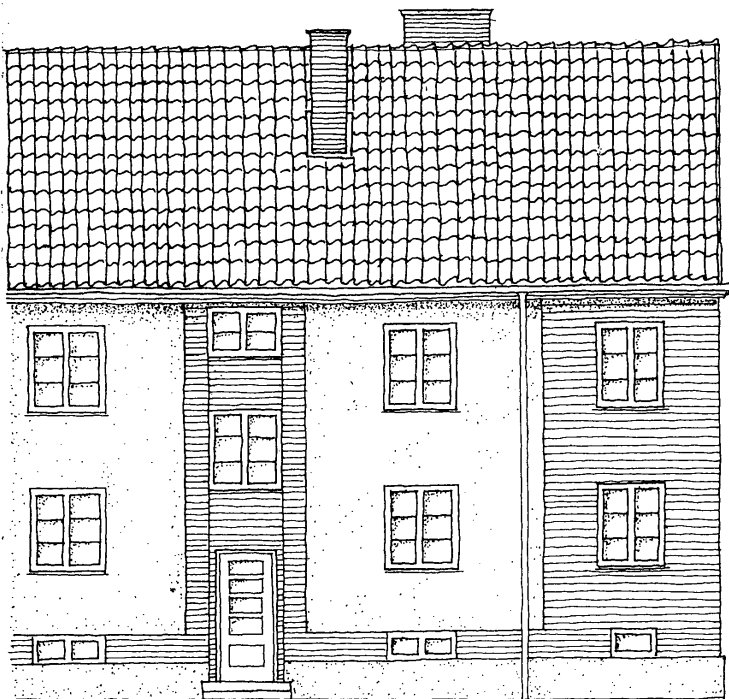
Tegel och puts står ofta i ett fint spänningsförhållande till varandra. Dekorativa inslag i form av markerade sockel- och hörnpartier är vanliga i husen som är byggda under 1920-talet och det tidiga 30-talet.

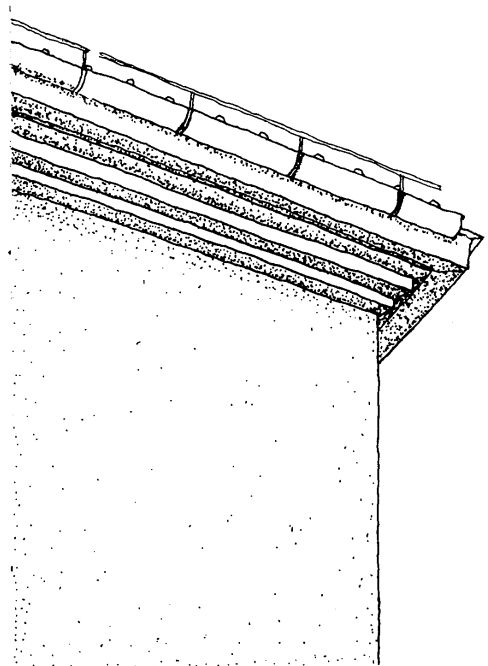
Fönstrens proportioner och spröjsningens utformning är viktiga beståndsdelar i husens fasaduppbyggnad. Sexdelade fönster dominerar under 20-talet och det tidiga 30-talet.

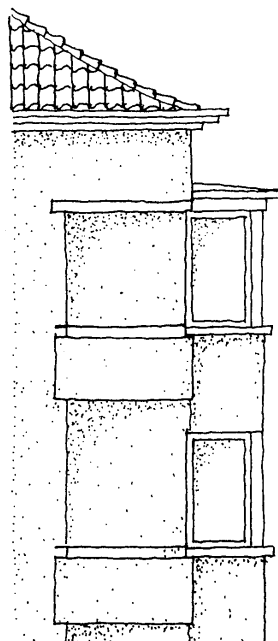
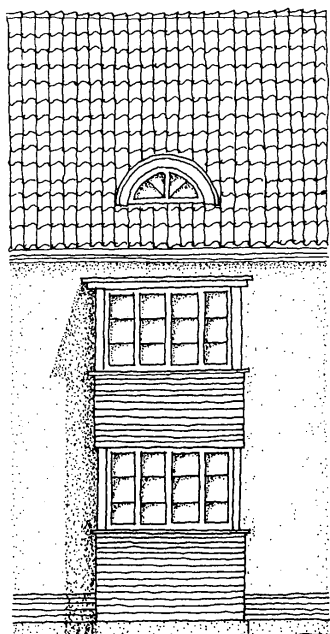
I husen som är byggda under senare delen av 30-talet saknas spröjsningen helt.

Färgsättningen av fasaderna är viktig för helhetsintrycket i området. De putsade husen bör få behålla sin ljusa och dämpade färgskala när de putsas om.

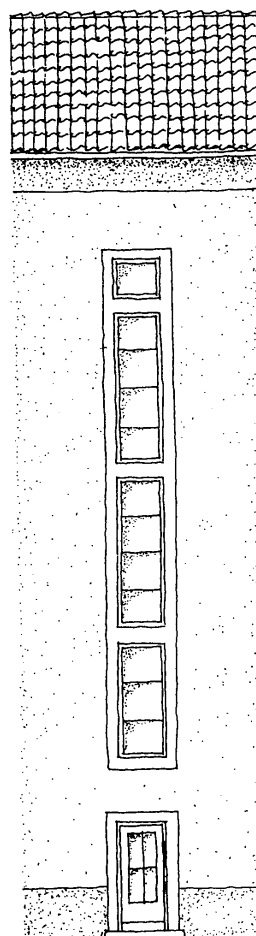
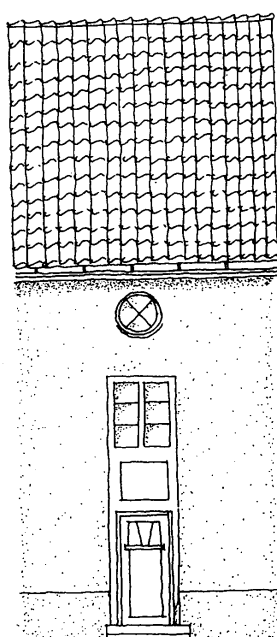
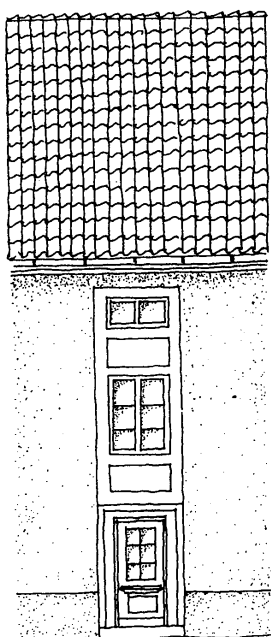

Utformningen av väggens möte med taket är viktig för fasadens uttryck genom bl a dess skuggverkan. Här visas - sett underifrån - en sådan mjuk övergång mellan vägg och tak som är typisk i området. Väggens kragas stegvis ut till ett kort takutsprång.

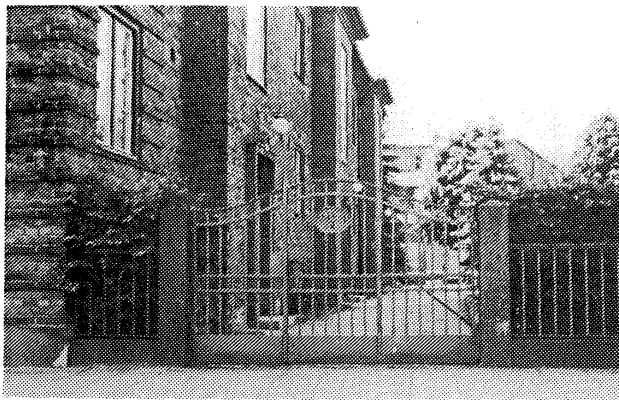

Tidstypiska burspråk med, respektive utan, spröjsning av fönstren.

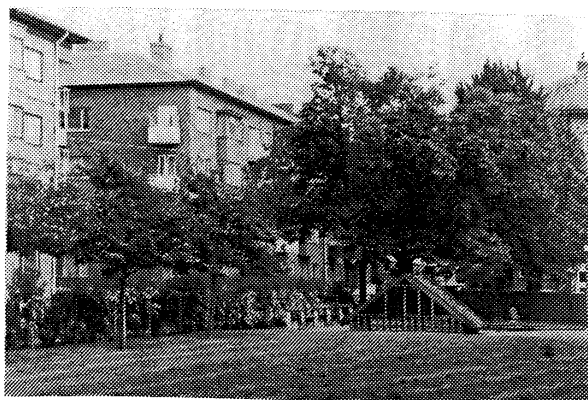
Om fönstren är så förstörda att de inte kan repareras bör man vid byte se till att behålla den ursprungliga storleken, spröjsningen och virkesdimensionen. Det virke som användes när husen byggdes var dock ofta av mycket hög kvalitet och är sällan i behov att bytas ut helt. Ofta räcker det med att byta ut de skadade delarna. När skador förekommer är det oftast rötskador i karmens bottenstycke.

Tidstypiska sätt att markera husets ingång genom att låta den ingå i en komposition med ovanförliggande fönster.

Kvarteret Tallen, Mäster Eriks plan

Karlskronaplan

Kvarteret Akacian, Spånehusvägen

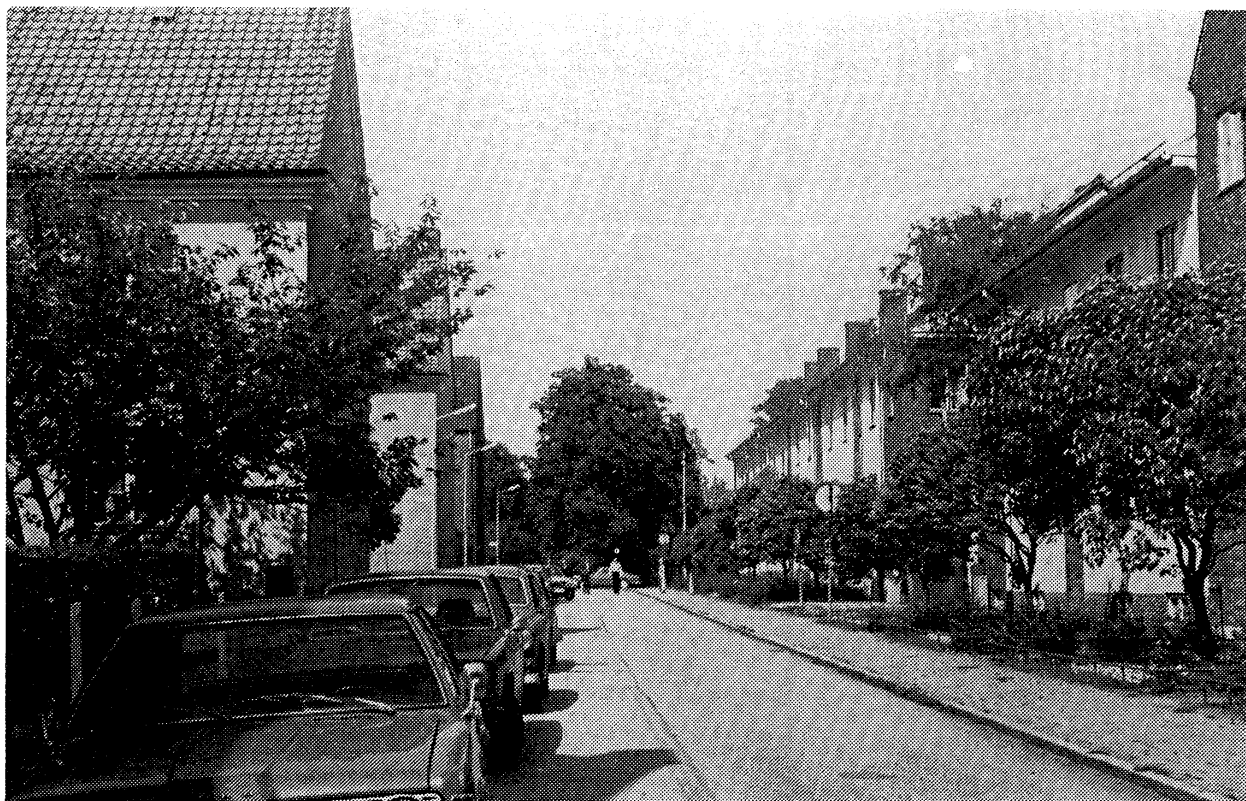
Gårds- och gatumiljöer

Vackert utformade grindar leder in till trädgårdarna där bersåer och små avskärmande uthus smälter väl in i gårdarnas grönska.

Gårdarna är klart åtskilda från varandra genom vegetation och staket men ibland leder en liten smitväg in till den närliggande trädgården.

Kvarteret Björken från Mäster Palmsgatan

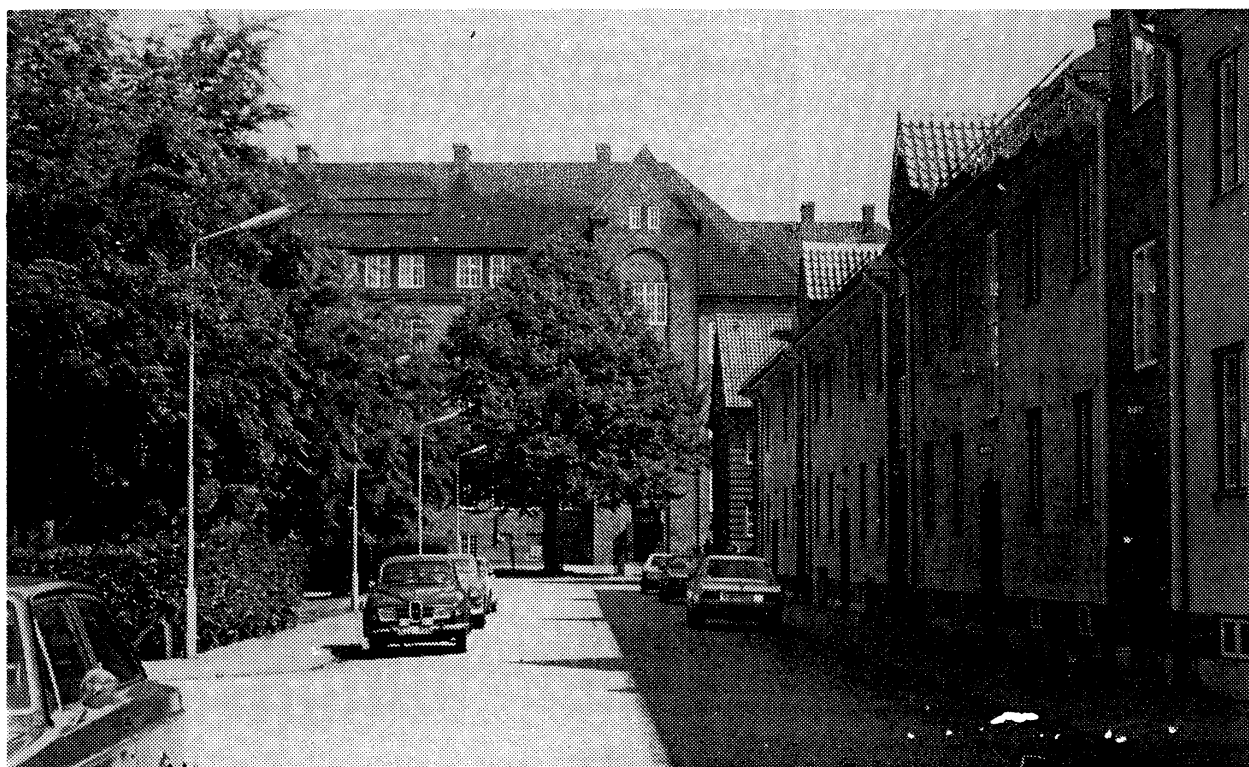

Mäster Palmegatan

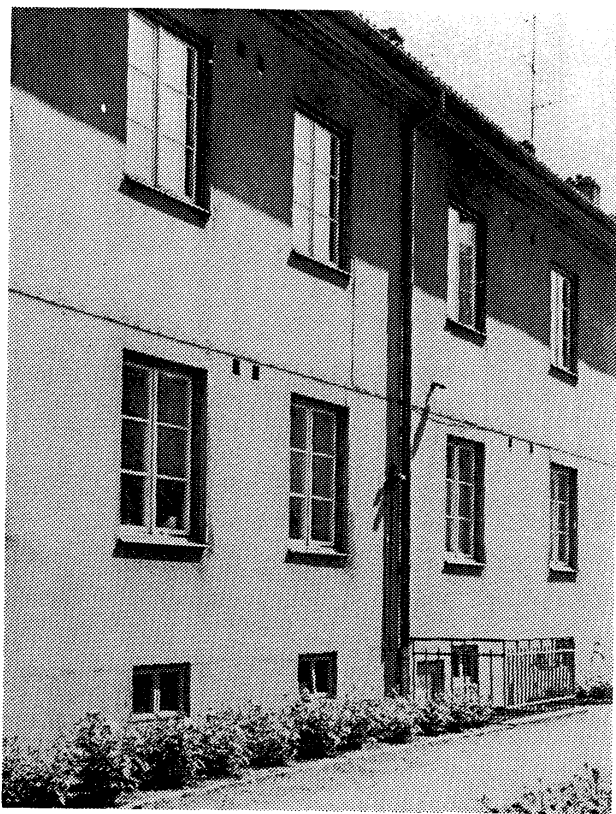
Gatan, det gemensamma offentliga rummet, är försiktigt avgränsat från de mer privata gårdarna med grönska och staket. På vissa ställen finns även en grön remsa med trädplantering utmed fasadernas långsidor.

Höga murar och plank som förhindrar kontakten mellan det offentliga och mer privata bör undvikas.

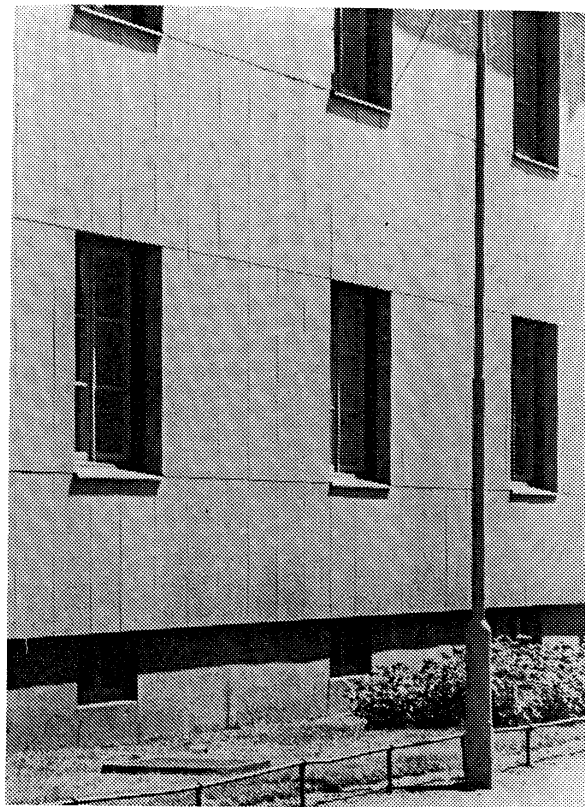
Gatorna har förändrats genom åren, både i sina material och i sättet att använda dem. Ändå har de kvar sina intima mått och sin traditionella utformning, som gör dem till upplevelserika rum mellan husen. Det är viktigt för områdets helhet att inte bara husen utan också gatorna vårdas vad gäller material, plantering, belysning och skyltar.

Mäster Danielelgatan

Före tilläggsisoleringen ser man tydligt fönstrens spegling och spröjsning

Efter tilläggsisoleringen har fönstren reducerats till djupa hål i väggen

Fasadbehandling

Husens fasader består av puts och tegel. Tegel är ett material som åldras vackert vilket kan ses på de äldre husen i området. Puts är också ett traditionellt fasadmateriäl som dock kräver mer underhåll än tegel.

Nyare material har under de senare åren förts in i bebyggelsen och slagit sönder det samlade fasaduttrycket.

De nya materialen har ökat på byggnadsmaterialmarknaden i samband med tilläggsisoleringar av fasader.

Effekterna av material och tilläggsisolering av fasader har nu börjat visa sig. Materialen är inte så underhållsfria som det framställdes när de lanserades. Skivmaterialen åldras inte lika vackert som t ex tegel. Ofta spricker skivorna och färgerna bleknar. Ersättningsskivor i rätt nyans kan vara svåra att anskaffa. Husen i området är i stort sett väl underhållna och då lönar det sig sällan att tilläggsisolera. Kostnaderna för ställningsarbete och nedknackning av putsen överstiger ofta vad man vinner på tilläggsisoleringen.

Om tilläggsisolering ska genomföras krävs det stor varsamhet i utformning och materialval. Putsade hus bör inte få en inklädnad i plåt. Socklar och fönster bör byggas ut så man får samma proportioner i fasaden efter tilläggsisoleringen.

Som alternativ till tilläggsisolering finns det lämpliga och billiga åtgärder som inte förändrar husens karaktär:

- tilläggsisolering av vindbjälklag
- tätning av fönster och dörrar
- sänkt rumstemperatur och termostatventiler på radiatorer
- tilläggsruta på enkla fönster.

Kontinuerligt underhåll av husen förebygger skador som när de repareras kräver större förändringar av fasaden, t ex fönsterbyte och inklädnad i nytt fasadmateriäl

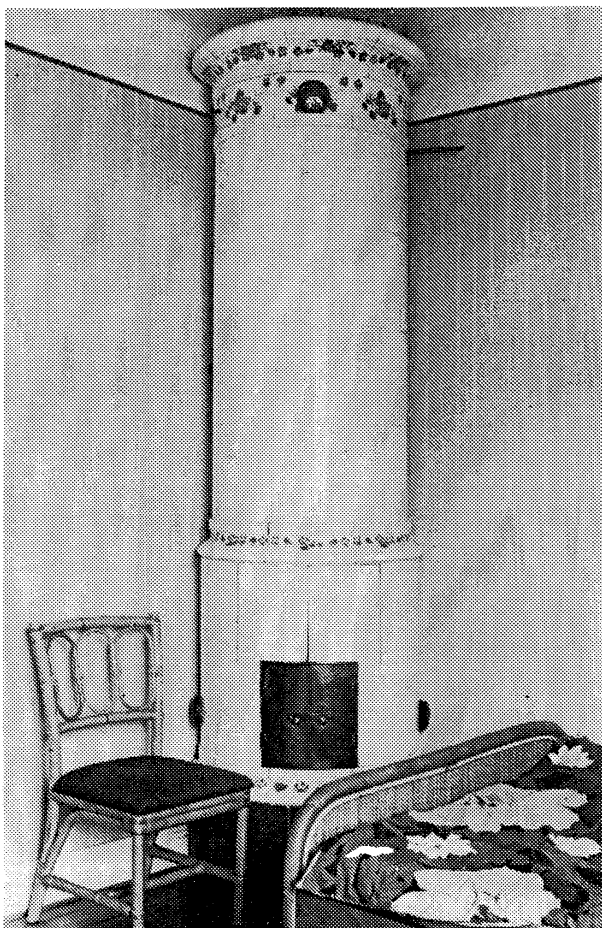
Ombyggnad

Husen har även ett inre liv som berättar för oss om deras tillkomst och historia. Den invändiga karaktären är viktig att behandla varsamt. Man bör utnyttja de naturliga förutsättningarna vid underhåll och ombyggnader.

De flesta husen består av 1-2 rumslägenheter, men under senare år har en del sammanslagningar av lägenheter genomförts i området. Detta går ofta att genomföra utan alltför stora ingrepp och utan att förstöra naturliga rumsamband. Entrédörrar till lägenheter är viktiga för trapphusens karaktär. Även om en lägenhet efter sammanslagning får två stycken entrédörrar är det viktigt att de får sitta kvar.

Husen i området saknar hissar. Installation av hiss innebär ofta ett stort ingrepp i husets grundläggande uppbyggnad och kräver stor varsamhet i utformning och placering. En slarvigt genomförd hissinstallation kan innebära att husets karaktär helt förstörs.

Vid underhåll av gemensamma utrymmen, t ex trappuppgångar, är det viktigt att använda sig av ursprungliga tillvägagångssätt och material. I stället för att byta ut - ofta oersättliga - byggnadsdelar går det för det mesta att laga och förbättra de befintliga.

Västra Sorgenfri kring mitten av 1930-talet

Bakgrund

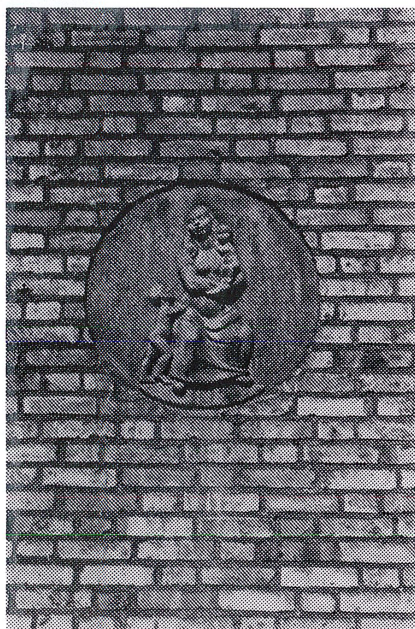
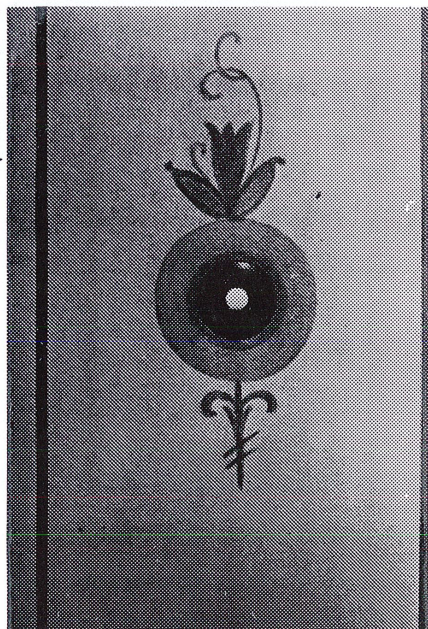
Sorgenfri nämns första gången 1842 och då i samband med Sorgenfri farm – ett lantställe för en borgare inne i staden. Lantstället låg strax öster om nuvarande Arildsplan och blev uppkallat efter slottet Sorgenfri i Kongens Lyngby i Danmark.

Den första bebyggelsen i området var de s k spånehusen utmed Spånehusvägen. Husen, som det inte finns något kvar av idag fick sitt namn av att de hade spåntäckta tak.

Största delen av området fungerade som koloniområde innan det bebyggdes. Den stora trångboddheten och de stora hyreshöjningarna i början på seklet var orsaker till att staten satte in olika stödåtgärder. En av dessa åtgärder var den nya lagen om tomträtt 1907. Den innebar att föreningar billigt kunde erhålla tomtmark under en viss bestämd tid och där bygga bostäder, vilket blev vanligt i området.

*Området under utbyggnad 1934. Sorgenfriskolan längst upp till höger.
Foto: Egnahemsföreningen Akacian 1.*

Skriften är utarbetad inom stadsbyggnadskontoret av arkitekt Cecilia Hansson, planavdelningens utvecklingsenhet, september 1983.

